

include principal qualitative changes, and owing to this fact it does not go beyond the boundaries of the essential qualitative destination of a given social system.

As to the claims of the theory of „social growth“ concerning a matter-of-fact interpretation of the social movement, the authors state that the emphasis put on the role of the technologico-economical factor cannot be replaced by occupying materialistic positions since this factor is not considered to be a determining one, but — to the contrary — it is to be looked at as a factor brought about by the social influence of cultural factors.

Similarly, the negative viewpoint of the theory of „social growth“ taken against the pessimism of the speculative bourgeois philosophy of history cannot be considered to be sign of a real and deep historical optimism of the theory of „social development“. It is an optimism purchased by paying the price of an ahistorical approach to history, limitation of the horizon of theoretical aspect by the artificial framework of „industrial society“ into which the entire history of mankind, beginning with the 19th century, is to be crammed in by force.

By analyzing the basical ideal features of the theory of „social growth“ the authors feel to be entitled to arrive at the conclusion according to which the decisive argument against the rightfulness of the said claims of this theory is its bourgeois class character, i. e., that it is one of the important moments of the ideological apologetics of state-monopolistic capitalism from which it unsuccessfully tries to create an insurmountable hindrance to social development.

O PODSTATE BYROKRATIZMU

RUDOLF ŠÍMA

V poslednom čase sa u nás veľa, a to aj na stránkach tlače, diskutuje o kulte osobnosti, jeho prejavoch a dôsledkoch. Deje sa to predovšetkým pod vplyvom rokovania a uznesení XII. sjazdu KSČ. Diskusia a kritika kultu osobnosti, spájaná s plným pochopením súčasných úloh našej spoločnosti, s úsilím strany dôsledne uplatňovať leninské zásady a normy života spoločnosti, je nesporne veľmi užitočná. Núti nás objasňovať a prebojovávať vedeckú pravdu, zamyslieť sa nad základnými otázkami praxe socialistickej výstavby, podstatne zlepšiť celú našu prácu, a tak dôsledne splniť úlohy, ktoré pred našu spoločnosť vytýčil XII. sjazd KSČ.

Pojem „kult osobnosti“ nadobudol od XX. sjazdu KSSS kvalitatívne odlišný obsah oproti minulosti. Dnes máme pomerne hlboko objasnenú jeho podstatu. Rozumieme pod ňou predovšetkým systém metód a foriem myslenia a činnosti v období po víťazstve socialistickej revolúcie v SSSR — presnejšie, po XVII. sjazde KSSS. Tento systém v mene stelesnenia najdokonalejšieho socializmu mechanicky prevzali a realizovali aj komunistické strany v ľudovodemokratických štátoch a takmer v celom medzinárodnom robotníckom hnutí. Tento systém metód a foriem myslenia a konania deformoval a zároveň bol produktom deformácie dvoch podstatných princípov marxizmu-leninizmu, ktoré sa musia rešpektovať a uplatňovať v poznávacej a praktickej činnosti strany, štátneho aparátu, masových organizácií a vôbec v celej riadiacej činnosti socialistickej spoločnosti tak na poli politickom, ekonomickom, ako aj kultúrnom: Na jednej strane je to teoretická aj praktická deformácia marxistického princípu dôslednej socialistickej demokra-

tičnosti, spätosti všetkého diania strany, štátu a masových organizácií s masami ľudu. Na druhej strane ide o porušenie princípu vedeckosti pri plánovaní a riadení procesu výstavby socializmu.

Porušenie prvého princípu sa prejavovalo predovšetkým v byrokratizme, s takými jeho dôsledkami, ako je napr. nekritické až náboženské zbožňovanie vedúcich osobností a podceňovanie úlohy ľudových mas, zneužívanie moci, svojvoľné porušovanie socialistickej zákonnosti, formalizmus, šablónovitosť a pod.

Porušenie druhého princípu sa prejavovalo v dogmatickom myslení, ktoré je charakterizované predovšetkým metafyzikou, subjektivismom a fetišizmom.

Byrokratizmus a dogmatizmus sú od seba neoddeliteľné. Jeden bez druhého nemôžu existovať. Navzájom sa dopĺňujú a podmieňujú. Byrokratizmus sa „dá“ zdôvodniť a ospravedlniť len dogmaticko-metafyzickým myslením. Na druhej strane dogmaticko-metafyzické myslenie môže trvať a v širokom spoločenskom rozsahu existovať len za predpokladu, že ho podporuje a udržuje byrokratická moc, a nie logika. Byrokratizmus v jednote s dogmatizmom tvoria podstatu kultu osobnosti. Dnešný boj proti pozostatkom a dôsledkom kultu osobnosti si preto vyžaduje predovšetkým boj proti pozostatkom a dôsledkom byrokratizmu a dogmatizmu. Prvým nevyhnutným predpokladom úspešného boja s týmito zhubnými nádormi na zdravom organizme socializmu je pochopiť a objasniť ich podstatu, spoločenskú funkciu, ich spoločenské a gnozeologické korene. Takéto objasnenie byrokratizmu nemá iba teoretický význam, ale svojimi metodologickými dôsledkami zasahuje konkrétnu prax boja proti byrokratizmu.

V našom príspevku si chceme všimnúť problém byrokratizmu práve z tohto aspektu. Nerobíme si pritom nárok na vyčerpávajúci rozbor tohto problému a už vôbec nie na absolútnu pravdivosť našich názorov. Domnievame sa však, že filozofická diskusia o tomto probléme za účelom hlbokého objasnenia koreňov, podstaty a funkcie byrokratizmu pomôže dosiahnuť ďalšie pozitívne výsledky v boji strany a ľudu s pozostatkami byrokratizmu u nás.

Boj proti tendenciám byrokratizmu patrí medzi najvýznamnejšie, avšak málo preskúvané tradície marxizmu-leninizmu. V dielach klasikov marxizmu-leninizmu nachádzame veľmi veľa cenných myšlienok o tomto probléme. Príčinou toho, prečo sa tieto tradície plne nerozvíjali, bol predovšetkým kult osobnosti.

*

Byrokratický systém a byrokracia je nevyhnutný spoločenský produkt spoločnosti, ktorá je rozdelená na antagonistické triedy. Systém riadenia a presadzovania záujmov vládnucej vykorisťovateľskej triedy si nevyhnutne vyžaduje a produkuje byrokratický systém spoločenskej, predovšetkým štátnej činnosti, oddelený od ľudu a vyvíjajúci sa proti ľudu, ako aj privilegovanú byrokraciu, ktorá je spoločenským stelesnením tejto zvláštnej činnosti a vzťahov. V nasledujúcej časti nášho príspevku si všimneme spoločenskú podstatu a funkciu byrokratizmu v buržoáznej spoločnosti, aby sme prechopili jeho spoločenské korene, podstatu a funkciu.

Byrokrati, ktorí netvoríajú triedny homogénny celok, zaoberajú sa správou, ria-

dením, kontrolovaním druhých ľudí. Ich povolaním je predovšetkým nariaďovať, predpisovať, zakazovať, povoľovať, schvaľovať, šikanovať atď. V dôsledku vývoja delby práce vnútri byrokracie vznikajú rôzne úseky byrokratickej činnosti (napr. úsek správy, hospodársky, vojenský, tlačový, kultúrno-výchovný a pod.) a ich rôzne územné členenie. Tieto relatívne samostatné úseky a celky navzájom súvisia a sa podmieňujú. Vytvárajú široký riadiaci byrokratický systém s prísny byrokratickým centralizmom, v ktorom každý úsek, článok je len ohnivkom jednej reťaze, vytvorenej pre zaistenie moci a presadzovanie záujmov vládnucej triedy. Byrokratický systém ako súhrn autoritatívnych orgánov predstavuje vonkajšie odludštené sily, stojace nad spoločnosťou, ktorej vnucuje to, čo slúži záujmom vládnucej triedy. Robí to pomocou represívnych orgánov, politickej demagógie, náboženského mätenia a pod. „Byrokracia je štátny formalizmus občianskej spoločnosti. Byrokracia je štátne vedomie, štátna vôľa, štátna moc.“¹ Všetka činnosť jednotlivcov v byrokratickom systéme nie je podmienená rozumom a citom, ale príslušným miestom, potrebou a funkciou v tomto systéme. Nie človek riadi v byrokratickom systéme funkciu, úrad, ale naopak, funkcia, úrad riadi človeka. Byrokratický systém a priori predpisuje byrokratovi vlastnosti, vyžaduje a vytvára priliehavý typ ľudí. Nevyžaduje tvorivo mysliace osobnosti, ale „kolieska“, „súčasti“, „dielce“ mechanizmu na presúvanie smerníc, príkazov, zákazov atď. Potláča všetko, čo sa odchyľuje bez predbežného úradného súhlasu od normy, predpisu a pod. V rámci byrokratického systému sa teda „osobnosti“ nevytvárajú, nevznikajú vďaka tomu, že vytvárajú svojou tvorivou prácou taký individualizovaný prínos v rámci ľudského kolektívu, ktorým vzbudzujú úctu kolektívu a tešia sa preto u neho vysokej autorite. „Osobnosťou“ sa tu stáva jednotlivec tým, že zaujme, že je dosadený na „systemizované“ miesto osobnosti. Nemusí sa teda takáto „osobnosť“ individualizovať svojou ľudskou činnosťou „znútra“, lebo je individualizovaná zvonka, je dosadená za osobnosť. Iné vlastnosti človeka, než sú vlastnosti predpísané systemizáciou, v rámci byrokratického systému sa neuznávajú a neuplatňujú.

Byrokrat môže existovať, stáva sa skutočnosťou len tým, že sa stáva článkom systému, len tým, že je zredukovaný na určitú funkciu systému alebo jeho článku. Jeho podstata sa definuje príslušným miestom, potrebou a funkciou v systéme. „Existencia byrokracie sa prejavuje len v činnosti, obsah ktorej dostáva byrokracia zvonka; môže teda svoju existenciu dokázať len formovaním, vymedzovaním tohto obsahu. Pre byrokrata je svet púhym objektom jeho úradného výkonu.“² Spoločenské inštitúcie a orgány, ktoré by mali slúžiť človeku, v byrokratickom systéme sa menia na fetiš, na samoúčelnosť a obracajú sa tak proti ľudu v záujme úzkej vrstvy vykorisťovateľov. O všestrannom harmonickom rozvoji osobnosti nemôže byť v byrokratickom systéme ani reč. Byrokratizmus berie aj samým byrokratovi slobodu maximálne rozvíjať individuálne schopnosti. Byrokrat ako byrokrat môže existovať len potiaľ, pokiaľ rozvíja schopnosti, talent a sklony, ktoré vyžaduje systém v záujme svojho chodu. Naproti tomu ostatné vlastnosti, schopnosti

¹ Marx — Engels, *Ku kritike Heglovej filozofie práva, Spisy I*, Praha 1956, 272.

² C. d., 274.

a vlohy, ktoré nie sú pre chod systému nevyhnutné, sú nielen prebytočné, ale priamo pre existenciu byrokrata škodlivé. Nemôžu sa stať súčasťou jeho činnosti. Môžu byť iba jeho prísne súkromnou záležitosťou. S človekom sa tu deje prečudsná metamorfóza. Ňou sa dá pochopiť skutočnosť, prečo často v súkromí celkom rozumní, sympatickí ľudia vystupujú vo „funkcii“, v „úrade“ ako nadutci s nezdravou ambíciou, samolúboťou, ktorí v každom schopnejšom človeku vidia podrývača vlastnej autority, ktorí si nikoho nevážia, s nikým sa neradia, nikoho okrem predstavených neberú na vedomie, ktorí len poučujú, rozkazujú a ktorí iniciatívne rozvíjajú, zdôvodňujú, vyžadujú niečo, čo aj im samým je ako súkromným osobám protivné, čo sa často proti nim samým v súkromí obracia. Táto metamorfóza sa deje predovšetkým preto, že v byrokratickom systéme viac myslieť a ináč myslieť a konať než vyžaduje príslušné miesto v systéme, stáva sa nepohodlným, podozrivým a škodlivým. Každá zložka systému je vymeniteľná. Ak niekto nedokáže byť *iba* súčasťou systému, musí ustúpiť iným, ktorí to dokážu.

Byrokrata zaujíma a musí zaujímať len formálny súlad s formálnymi predpismi. Len tu existuje pre neho obsah. „Pretože byrokracia robí zo svojich formálnych účelov svoj obsah, dostáva sa všade do konfliktu s reálnymi účelmi. Preto je nútená vydávať formálne za obsah a obsah za niečo formálne.“³ Každý článok systému, každý byrokrat má vymedzený, pre svoj rezort presný okruh predpisov, nariadení a pod. Byrokrat „je smerom dolu kladivom a smerom hore nákovou“.⁴ Nepozná, nemusí, nemôže a nesmie poznať širšie súvislosti, všeobecné ciele a účely. Všetky byrokratické nariadenia a predpisy sa zahaľujú do pláňa tajomstva nielen pred širokými masami ľudu, ale aj medzi byrokratmi navzájom, predovšetkým smerom dolu. Byrokratovi je určené, aby slepo spoliehal na rozum horných tvorcov predpisov a zákonov, aby sa usiloval čo najposlušnejšie vždy a za každých okolností a podmienok plniť litery nariadenia a aby na druhej strane bol „kladivom“ voči podriadeným. „Byrokracia je kruh, z ktorého sa nikto nemôže vymaniť. Jeho hierarchia je hierarchiou poznania. Vrchol sa spolieha na spodné kruhy, že sa vyznajú v jednotlivostiach, kdežto spodné kruhy zase veria, že vrchol rozumie všeobecnému, a tak sa navzájom klamú. Všeobecným duchom byrokracie je tajomstvo, mystérium, ktoré chráni v sebe samej pomocou hierarchie a navonok uzavrenou korporatívnosťou.“⁵

Zatajovanie v byrokratickom systéme má svoju funkciu nielen v tom, že umožňuje zatajovať skutočné vykorisťovateľské úmysly a ciele jednotlivých predpisov, direktív a nariadení, ale zároveň aj v tom, že umožňuje každému byrokratovi zatajovať svoje skutočné neznalosti, neschopnosti a udržiavať si navonok „autoritu“. Pre byrokratický systém je kult, zbožňovanie autorít nadriadených „osobností“ nevyhnutný. Rozhodovanie a moc nad podriadenými ľuďmi dávajú vedúcemu byrokratovi charakter povýšeného nadutca, ktorý verí v svoju neomylnosť voči podriadeným a v neomylnosť nadriadených voči sebe. Tak vzniká systém „kultov“ a „kultíkov“, v ktorom si každý „kultík“ myslí, že môže a smie všetko.

³ C. d., 272.

⁴ C. d., 279.

⁵ C. d., 272–273.

Jeho podriadení nesmú byť ničím, lebo len tak môže byť on voči nim všetkým. Bez zbožnených autorít si nevie byrokrat život ani predstaviť. Autorita a kult nadriadených osobností a odňatie osobnosti všetkým podriadeným je pre byrokratický systém náhradou náboženstva a viery. Princípom byrokracie „je preto autorita a jej zmýšľaním je zboštenie autority“.⁶

Subordinačné vzťahy sú základom byrokratického systému. Vyžadujú slepú najdôslednejšiu poslušnosť a podriadenosť voči nadriadeným. Subordinačné vzťahy majú za následok aj materiálnu závislosť podriadeného od nadriadeného a predpokladajú materiálnu zainteresovanosť každej „zložky“, „kolieska“ na tom, aby byrokratický stroj fungoval. Od nadriadeného byrokrata závisí postup do vyššej platovej skupiny, kariéra a pod. Preto sa každý podriadený byrokrat snaží svoju prácu vykonávať tak, aby formálne zodpovedala požiadavkám bezprostredných predstavených, ktorí si tak isto počínajú voči svojim predstaveným. „Vnútri byrokracie samej mení sa však špiritualizmus na hrubý materializmus pasívnej poslušnosti, viery v autoritu, v mechanizmus ustáleného formálneho konania, strnulých zásad, názorov, tradícií. Pokiaľ ide o jednotlivého byrokrata, stáva sa štátny účel jeho súkromným účelom, honbou za povýšením, snahou urobiť kariéru.“⁷

Tak vzniká známa bezduchosť úradovania, jeho formálnosť, samoučelnosť, ulpievanie na povrchu, na vedľajšom, trvanie na litere, predpise, bezmyšlienkovité opakovanie názorov predstavených, slepé podriaďovanie sa predpisom, nariadeniam, bez ohľadu na účelnosť a výsledky, slepá poslušnosť a oddanosť predstaveným atď. „Skutočná veda sa byrokratovi javí bezobsažnou, tak ako sa mu skutočný život javí mŕtvym, pretože on pokladá za podstatu imaginárne poznanie a imaginárny život. Preto sa byrokrat k svojmu štátu musí chovať jezuitsky.“⁸

Aj zredukovanie jednotlivých ľudí na púhe skrutky mechanizmu, ktoré „mechanik“ v podobe príslušnej „systemizovanej osobnosti“ podľa príkazov priťahuje alebo uvoľňuje, je dôsledkom a zároveň podmienkou existencie byrokratizmu. Pre byrokratický systém je preto nemysliteľné akékoľvek priťahovanie ľudu k riadeniu spoločnosti a jeho zasväcovanie do verejno-spoločenských problémov. Naopak, jeho najvlastnejším účelom je vylučovanie ľudu zo spoločenského rozhodovania a riadenia, strach z ľudu.

Celý byrokratický systém vo svojej hierarchickej podriadenosti v antagonisticky triednej spoločnosti sa začína a končí vždy u vykorisťovateľov. Slúži ich triednym záujmom a priamo pre zaistenie týchto záujmov sa vytvára. V tom je podstata, obsah a spoločenská funkcia byrokratického systému. Byrokratizmus je vo vykorisťovateľských spoločnostiach účinným prostriedkom na ovládanie a utlačanie mäs a ako taký je pochopiteľný. Spoločenskotriedne a gnozeologické korene byrokratizmu v antagonisticky triednych spoločnostiach sú teda zjavné. Byrokracia a byrokratický systém je nepriateľský voči ľudu a budí jeho odpor. Je však len formou presadzovania záujmov a vôle vykorisťovateľov, ktoré sú protikladné

⁶ C. d., 273.

⁷ C. d., 273.

⁸ C. d., 273.

záujmom pracujúcich. Pritom byrokratické šikanovanie ešte strpčuje toto podriadenie pracujúcich vôli utlačovateľov. Preto keď Marx hovorí o nutnosti rozbiť byrokratický buržoázny systém, nejde mu ani tak o formálnu stránku veci, ale o vnútorný skrytý cieľ, zmysel, základný účel byrokratizmu, jeho všetkých predpisov a nariadení — o ich triedny obsah.

*

„Zrušenie byrokracie je možné len tak, že sa všeobecný záujem stane zvláštnym záujmom skutočne, a nie ako u Hegla len v myšlienke, v abstrakcii; to je možné len pod tou podmienkou, že sa zvláštny záujem skutočne stane všeobecným záujmom.“⁹ Ekonomicko-politické podmienky ako hlavné podmienky pre túto jednctú, súlad všeobecného a zvláštného záujmu sa vytvárajú až v socializme. To však neznamená, že je tu existencia byrokratizmu automaticky touto skutočnosťou vylúčená. Tendencie a prvky byrokratizmu — ako zdôrazňoval už Marx a Engels — sa môžu objaviť aj pri zrode nového socialistického zriadenia, i keď sú tomuto zriadeniu zásadne cudzie a protirečia mu ako životný princíp a systém. Aj napriek tomu, že socialistické zriadenie urobilo svojou podstatou — ako vraví aj Lenin — v boji proti byrokratizmu toľko, koľko neurobil ani jeden štát na svete,¹⁰ predsa byrokratické tendencie a prejavy aj tu existovali. Obdobie kultu osobnosti nám potvrdilo, akým neduhom na zdravom organizme socializmu je byrokratizmus a ako by mu mohol spôsobiť aj smrť, keby sa nerušene rozmáhal.

Vznik byrokratických tendencií v socialistickom zriadení vysvetľoval už Marx na materialistickom základe. Hovoril, že socializmus vo svojom prvom štádiu sa nerozvíja na svojom vlastnom základe, ale na kapitalistickom základe, a preto vo všetkých oblastiach (hospodárskej, morálnej, kultúrnej atď.) je poznačený materskými znamienkami kapitalizmu. Aj Lenin píše, že keď „na historickú scénu vstupuje nová trieda ako vodca a vedúca sila spoločnosti, nikdy sa to nezaobíde bez obdobia veľmi silného „kymácania“, otrasov, boja a búrky na jednej strane a na druhej strane bez obdobia neistých krokov, experimentov, kolísania a váhania pri výbere nových metód, zodpovedajúcich novej objektívnej situácii.“¹¹ Keď proletariát berie moc do svojich rúk a stojí pred mimoriadne ťažkými a zložitými úlohami štátnej prestavby a organizácie novej spoločnosti, nemá dostatočne kvalifikované kádre, nemá prax v riadení štátu a v organizovaní spoločnosti. V období, ktoré je potrebné na to, aby sa „proletariát mohol vžiť do novej situácie, orientovať sa, zorganizovať svoju prácu a vychovať svojich organizátorov“,¹² musí používať služby, vedomosti, schopnosti buržoáznych špecialistov a organizátorov. Okrem tejto skutočnosti nám história potvrdzuje aj ten fakt, že vždy, keď sa dejú veľké veci, masové hnutia, priživujú sa na nich rôzne sebecké, dobrodružné, koristnícke a nezodpovedné elementy, ktoré vedia napáchať obrovské škody a zdiskreditovať toto hnutie. „Ani jedno hlboko zakotvené a mohutné ľudové hnutie

⁹ C. d., 274.

¹⁰ Lenin, *Spisy* 29, Bratislava 1954, 157.

¹¹ Lenin, *Spisy* 27, Bratislava 1954, 234.

¹² Lenin, *tamtiež*, 234.

v dejinách sa neobišlo bez kalnej peny — bez dobrodruhov a podvodníkov, žvanilov a krikľúňov, lepiacich sa k neskúseným novátorom.¹³ Ani socialistickej hnutie nie je imúnne proti výskytu a činnosti týchto elementov. Za takýchto podmienok „materské znamienka kapitalizmu“ poznačujú činnosť orgánov socialistickej spoločnosti vo forme byrokratických metód a foriem práce predovšetkým na poli štátneho riadenia spoločnosti. Prejavuje sa to okrem iného v snahe izolovať, odtrhať administratívnu a výkonnú moc od kontroly a rozhodovania ľudu, od ním volených demokratických orgánov v snahe podriaďiť si ich.

V období po socialistickej revolúcii môže proletariát rozdrviť odpor kapitalistov len nastolením diktatúry proletariátu ako nevyhnutnej formy socialistickeho štátu. Avšak nie v tom je hlavný cieľ diktatúry proletariátu. „Nielen v násilí je podstata diktatúry proletariátu, a nie hlavne v násilí. Jej hlavná podstata je v organizovanosti a disciplinovanosti predvoja pracujúcich, jeho avantgardy, jeho jediného vodcu — proletariátu. Jeho cieľom je vybudovať socializmus; odstrániť delenie spoločnosti na triedy, urobiť všetkých členov spoločnosti pracujúcimi, odstrániť základ akéhokoľvek vykorisťovania človeka človekom.“¹⁴ Inde Lenin píše, že „hlavnou úlohou proletárskej revolúcie je práve organizačná úloha... Bez dlhej výchovy a prevýchovy tu nič nedosiahneme. To je tá oblasť, v ktorej revolučné násilie, diktatúra sa používa na zneužívanie a pred týmto zneužívaním by som vás chcel vystríhať. Revolučné násilie a diktatúra je skvelá vec, ak sa používa, keď treba a proti tomu, proti komu treba. No na organizačnom úseku ich nemožno používať.“¹⁵ Nebezpečie pre zneužívanie revolučného násilia a diktatúry, a v dôsledku toho pre vznik byrokratických tendencií po socialistickej revolúcii objektívne existuje. V svojom začiatočnom období socializmus, ktorý stavia a musí stavať proti byrokratickému centralizmu demokratický centralizmus so zdôrazňovaním centralizmu a musí si budovať svoj výkonný aparát, aby nezahynul, musí podporovať autoritu tohto centralizmu, uplatňovať často aj tvrdú moc a autoritu nielen voči triednemu nepriateľovi, ale aj pre určité procesy práce v určitých stránkach čisto výkonných funkcií. Ak sa za týchto podmienok pozabudne alebo nezdôrazňuje, že ide o *demokratický* centralizmus, ak sa naruší správny vzťah medzi demokratizmom a centralizmom, medzi výkonnou a rozhodujúcou demokratickou mocou a upustí sa od rozmanitých foriem priamej i nepriamej kontroly a účasti mas na riadení spoločnosti, nebezpečie pokrivenia socialistickej moci, aj v podobe byrokratizmu, stáva sa nevyhnutným. To však neznamená, že zložitost a ťažkosti prechodného obdobia musia nevyhnutne vyústiť do byrokratických tendencií alebo že byrokratické tendencie musia vyústiť do byrokratizmu. Ani rozbužený byrokratizmus v období kultu osobnosti nie je dôkazom jeho nevyhnutnosti. Štát diktatúry proletariátu so svojím aparátom aj napriek silnej byrokratickej poznačenosti niektorých úsekov svojej činnosti obetavo čelil silným akciám triedneho nepriateľa, ubránil sa a podstatne rozvinul moc robotnickej triedy vo všetkých oblastiach

¹³ Lenin, tamtiež, 235.

¹⁴ Lenin, *Spisy* 29, Bratislava 1954, 345.

¹⁵ Lenin, tamtiež, 140.

spoločnosti. Vznik a existencia byrokratizmu v podmienkach zrodu a vytvárania socialistických výrobných vzťahov, v podmienkach zosťreňného triedneho boja a nedostatočnej pripravenosti proletariátu na zložité úlohy, ktoré pred ním stoja, je možné vysvetliť, nijako však nie ospravedlniť, konkrétnymi historickými podmienkami, súhrnom mnohých vonkajších i vnútorných, objektívnych i subjektívnych činiteľov, ktoré si vyžadujú špecifický rozbor.

Politická a ekonomická likvidácia buržoázie, zásadné víťazstvo socialistických výrobných vzťahov, výchova nových, „svojich“ organizátorov — to všetko vytvorilo objektívne podmienky pre odstránenie tendencií byrokratizmu. Ak sa tak nestalo, ale v období kultu osobnosti sa naopak ešte rozrastali, bolo to preto, že tu silne pôsobili okrem sociálno-spoločenských koreňov, o ktorých sa zmienime neskôr, gnozeologické príčiny byrokratizmu — metafyzicko-dogmatické myslenie rozšírené aj u mnohých činiteľov, ktorí na rôznych stupňoch viedli a riadili štátny a stranický aparát.

Najmarkantnejším a najškodlivejším produktom tohto myslenia, ktorý zvlášť silno podporoval byrokratizmus, bola absolutizácia tézy o zostrovaní triedneho boja úmerne s úspechmi pri budovaní socializmu, téza o tom, že tento boj nadobúda stále preffkanejšie a podlejšie formy. Pretože triedny nepriateľ sa maskuje, pretvaruje a skrýva, dokonca aj v strane aj v jej najvyšších orgánoch, treba ho ťiž aj tu hľadať a odhaľovať. Predovšetkým v tejto téze a na jej základe v úzkom chápaní diktatúry proletariátu — iba ako aparátu násilia — je ťažisko gnozeologických koreňov byrokratizmu predovšetkým v štátnom aparáte v období po podstatnom víťazstve socialistických výrobných vzťahov.

Nesprávnym rozvíjaním teórie o zostrovaní triedneho boja a pomýleným chápaním a uplatňovaním jednostrannej a úzkej funkcie socialistického štátu v podmienkach rozvíjania socializmu sa naširoko otvorili brány subjektivismu tak v politickom, ako aj v hospodárskom a kultúrnom živote spoločnosti. „Obranou“ socializmu pred triednym nepriateľom sa dalo „všetko“ teoreticky „zdôvodniť“ a „ospravedlniť“. Pod rúskom ostražitosti a ochrany stranického a štátneho tajomstva sa vytvorili podmienky pre izolovanie, odtrhnutie administratívnej a inej výkonnej moci od kontroly ľudu a ním volených orgánov a inštitúcií. Administratívna a iná výkonná moc sa nielen osamostatnila, ale priamo nadriadila v mnohých prípadoch nad demokratickú rozhodujúcu moc. Aj niektoré stranické inštitúcie a orgány, ktoré mali byť hlavným korektívom byrokratických úkonov štátneho aparátu, samy sa niekedy dostali pod vplyv a kontrolu štátnych orgánov, pod vplyv byrokratických tendencií. To potom sťažovalo boj strany proti byrokratizmu. Jednotliví funkcionári si svoju spoločenskú autoritu v nie jednom prípade vymáhali zneužívaním revolučného násilia a diktatúry, pred čím tak varoval Lenin.

Už sme spomenuli, že klasici marxizmu-leninizmu dávno upozorňovali v svojich dielach na nebezpečie vzniku byrokratizmu a jeho škodlivosť a že boj proti tendenciám byrokratizmu patrí k najsvetlejším, avšak málo prebádaným tradíciám marxizmu-leninizmu. Veď marxizmus od svojho vzniku bol a je učením o oslobodení človeka od všetkých druhov útlaku, učením o pravej ľudskosti. Klasici marxizmu horúco verili v dôstojnosť človeka. Odsudzovali kapitalizmus, pretože toto

zriadenie svojím vykorisťovateľským obsahom a byrokratickou formou prekáža ľuďom dosiahnuť to, k čomu vnútorne tiahnu, berie im slobodu maximálne rozvíjať individuálne tvorivé schopnosti. Byrokratizmus je jednou z veľkých prekážok pri budovaní socializmu.

Klasiци marxizmu-leninizmu poukazovali nielen na nebezpečie a škodlivosť byrokratizmu pri budovaní socializmu, ale objavili aj silu, ktorá je schopná odstrániť byrokratizmus a chrániť socialistickú spoločnosť, jej zastupiteľské a štátne orgány pred týmto neuhom. Touto nenahraditeľnou silou je podnecovanie a výchova nás, všeludová kontrola činnosti všetkých riadiacich orgánov a činiteľov, rozširovanie priamej účasti ľudu v najrôznejších formách rozhodovania a vôbec rozvíjania socialistickej demokracie, pravda, nie namiesto, ale v jednote s rozvíjaním demokratického centralizmu, ktorý predpokladá jednotnú disciplínu i autoritatívne vedenie. Lenin píše: „Práve blízkosť sovietskych k pracujúcemu „ľudu“ utvára osobitné formy odvolávania zástupcov a iné kontroly zdola, ktoré musíme teraz zvlášť horľivo podporovať. Čím rozhodnejšie musíme trvať na neúprosnej a pevnej moci, na diktatúre jednotlivcov v určitých procesoch práce, v určitých stránkach *rýdzo výkonných* funkcií, tým rozmanitejšie musia byť formy a spôsoby kontroly zdola, aby bola paralizovaná i tá najmenšia možnosť prekrucovať sovietskú moc, aby sa znovu a ustavične vytrhávala burina byrokratizmu.“¹⁶ Inde píše: „Podľa našich predstáv je sila štátu v uvedomelosti nás. Štát je silný vtedy, keď masy o všetkom vedia, keď všetko môžu posúdiť a do všetkého idú uvedomele.“¹⁷

V zmysle týchto Leninových pokynov treba ustavične — a to je aktuálne zvlášť dnes — zdokonaľovať štruktúru a metódy práce štátnych orgánov a štátnych činiteľov tak, aby masy ľudu boli nielen o všetkom informované, ale aby sa pracujúcim poskytovala aj stále väčšia možnosť kontrolovať štátne záležitosti a aj bezprostredne zúčastňovať sa na nich. To je zároveň obrátenie pozornosti aj na inú stránku veci. Ide o to, aby byrokrati, keď sa aj vyskytnú, nemohli podvody a byrokratické metódy uplatňovať.

Socialistické zriadenie stavia zastupiteľské a štátne orgány pod trvalú a autoritatívnu kontrolu ľudu, aby súčasne ľud sám aj priamo vykonával správu krajiny. Veď socialistická demokracia len tak môže existovať, neustále sa rozvíjať, plniť svoju oslobodzovaciu historickú úlohu, ak zabezpečuje masám ľudu konkrétnu a skutočnú účasť na verejnom živote, na riadení spoločnosti, ak zabezpečuje neustály rozvoj ich schopností, ich skutočnú slobodu všestranného rozvoja a uplatnenia. Už Lenin nás učil, že „demokraciu nestačí len hlásať, nestačí ju len vyhlasovať a deklarovať, nestačí zveriť jej uskutočnenie „zástupcom“ ľudu v zastupiteľských orgánoch. Demokraciu treba *budovať* hneď, zdola, na základe iniciatívy nás samých, pomocou ich aktívnej účasti na celom živote štátu bez „dozoru“ zhora.“¹⁸ Takým spôsobom má socializmus zabezpečovať jednotu zastupiteľskej a priamej demokracie, takým spôsobom sa vedie najdôslednejší boj proti byrokratizmu zastupiteľských a štátnych orgánov, bez ktorých „si nevieme predstaviť

¹⁶ Lenin, *Spisy* 27, Bratislava 1954, 246.

¹⁷ Lenin, *Spisy* 26, Bratislava 1954, 228.

¹⁸ Lenin, *Spisy* 24, Bratislava 1955, 148.

demokraciu, dokonca ani proletársku demokraciu“.¹⁹ Existencia zastupiteľských a štátnych orgánov, existencia evidencie, kontroly, disciplíny atď. sama osebe ešte neznamená, že existuje byrokracia. V socializme každá oblasť, či už politická, ekonomická, kultúrna, každé závažné podujatie musí byť čo najpresnejšie vedecky plánované a riadené, každé závažné podujatie a každá závažná činnosť musí byť vedecky podložená. Preto aj evidencia, plánovanie, kontrola, disciplína sú v socializme nielen nevyhnutné, ale majú tu také významné postavenie, aké nemali v žiadnom spoločenskom zriadení. Socialistické orgány a inštitúcie sa však môžu zbyrokratizovať, aj keď nie v svojej podstate, ale iba na niektorých úsekoch svojej činnosti. Deje sa to vtedy a natoľko, kedy a nakoľko sa spoločenské inštitúcie, normy a zákony, ktoré si vytvára ľud, aby mu slúžili, „odcudzujú“ ľudu, menia sa na fetiš, na samoučelnosť, kedy a nakoľko namiesto činov plodia papiere. Treba pri tejto príležitosti pripomenúť, že zbyrokratizovanie nehrozí len a hlavne „hore“, ale aj „v strede“ a „dolu“.

Prechod socialistickej spoločnosti do novej, vyššej kvality, v dôsledku víťazstva socialistických výrobných vzťahov, má za následok, že ťažisko boja za socializmus a komunizmus sa definitívne presunulo z oblasti boja proti politicky a ekonomicky existujúcemu triednemu nepriateľovi do oblasti ekonomiky, vedy, techniky a kultúry a do oblasti boja proti prežitkom, polovzdelanosti, konzervativizmu, dobrodružnosti, nezodpovednosti a pod. Sám tento fakt bol dostatočným objektívnym dôvodom pre to, aby sa na všetkých úsekoch praxe výstavby socializmu dôsledne pokračovalo na základe vedeckého poznania novej spoločenskej skutočnosti, aby sa dôsledne uplatňovala marxistická požiadavka vedeckosti pri riadení tejto skutočnosti, aby sa ďalej prehlbovala a skvalitňovala socialistická demokracia za účelom zjednotenia, aktivizácie a zblíženia všetkých pracujúcich. Ak v prvých fázach boja za socializmus a komunizmus po víťazstve socialistickej revolúcie bolo treba viac doslova hájiť a prebojovávať socializmus a marxizmus-leninizmus, predovšetkým voči triednemu nepriateľovi, čo si vyžadovalo najmä také kvality bojovníkov za socializmus, ako oddanosť, zásadovosť, vernosť, obetavosť, odhodlanie obetovať aj životy v prospech celku v tomto boji, tak od doby, keď sa ťažisko boja za socializmu prenieslo vzhľadom na vnútorné podmienky do kvalitatívne inej oblasti, keď socialistický štát stále viac prerastá z formy diktatúry proletariátu do formy všeludového štátu, treba aby bojovníci za socializmus, ktorý treba viac vyargumentovať, vedecko ekonomicky a ideologicky všestranne zdôvodniť, než deklarovať a prebojovávať — získali aj nové osobné kvality a vlastnosti. Nestačí už len vernosť, zásadovosť, obetavosť, odhodlanie obetovať život pre záujmy strany a socializmus, ale treba aj také vlastnosti, ako je vysoká kvalifikovanosť, vzdelanosť, vedeckosť myslenia, humanizmus, pri ktorom sa väčší dôraz kladie na jednotu a priateľstvo než nepriateľstvo a rozpor, na dôveru než nedôveru a pod. Nevyžaduje sa ani tak obetovať život, ako „obetovať“ často aj dlhý, niekoľko rokov trvajúci čas, osobné pohodlie a pod. za účelom hlbokého a intenzívneho štúdia, za účelom osvojenia výtvarných vied, kultúry atď. Čím viac sa ťažisko boja presúva predovšetkým do tejto oblasti, tým je tento boj náročnejší práve na tieto vlastnosti

¹⁹ Lenin, *Spisy* 25, Bratislava 1955, 383.

a pripravenosť. Obdobie kultu osobnosti nám názorne ukázalo, ako práve zlyhanie po tejto stránke, po stránke vedeckej pripravenosti a vedeckej náročnosti voči sebe a svojej práci priviedlo aj mnohých charakterných vedeckých pracovníkov na pozície priameho uskutočňovania alebo podpory kultu osobnosti. Rozmanitosť, zložitosť, dialektická jednota a protirečivosť boja za socializmus sa nedá postihnúť na základe strnulých poučiek a uznesení a tento boj sa nedá na žiadnych jeho úsekoch beztriestne riadiť byrokratickými metódami a formami. Dôsledné tvorivé myslenie každého jednotlivca a maximálne prehlbovanie socialistickej demokracie na každom úseku spoločenského života sa stáva na tomto štádiu vývoja boja za socializmus a komunizmus nevyhnutným predpokladom revolučnej praxe na každom úseku, v každej oblasti, u každého človeka, a to v miere zodpovedajúcej spoločenskému postaveniu a závažnosti úloh, pred ktoré je každá oblasť, každý jednotlivec postavený. Veď socializmus je spoločenské zriadenie, ktoré vychádza z vedy a dôsledne na vede buduje. Preto socializmus a veda musia tvoriť jednotu.

Ak sa požiadavka socialistickej demokratičnosti a vedeckosti ani po tejto kvalitatívnej zmene v boji za socializmus a komunizmus dôsledne nerealizovala a ani teraz sa vždy a všade dôsledne nerealizuje, ak byrokratizmus nezmizol, ale stále sa ešte rozrastal, alebo aspoň ešte udržiaval, bolo to aj preto, že tu silno pôsobili gnozeologické korene byrokratizmu. Z týchto gnozeologických koreňov by však nevyrástli stromy byrokratizmu, keby zároveň s nimi — po ekonomickej a politickej likvidácii triedneho nepriateľa — nepôsobili aj nové sociálne spoločenské korene. Ťažisko týchto sociálno-spoločenských koreňov byrokratizmu spočíva nielen v systéme metód a foriem riadiacej práce, ktoré sa relatívne osvedčili v predošlom štádiu boja za socializmus a nezodpovedajú dnešnej objektívnej situácii, ale predovšetkým v existenčnom záujme tých jednotlivcov na rôznych stupňoch riadenia, ktorí nie sú pre kvalitatívne nový boj za socializmus a komunizmus na dnešnom štádiu vývoja spoločnosti všestranne pripravení, a preto sa snažia pomocou byrokratických metód a foriem riadiacej práce udržať si svoje pozície, postavenie, existenciu, zakryť svoj metafyzicko-dogmatický spôsob myslenia a konania, malomeštiacky charakter, neschopnosť a egoistickými záujmami motivovanú neochotu myslieť na úrovni vedeckého myslenia a konať na platforme dôsledného socialistickeho demokratizmu a humanizmu. Príčinou tejto neschopnosti je u jedných existencia buržoázných prežitkov a návykov z práce v buržoáznom byrokratickom systéme, u iných nízka odbornokultúrna vzdelanosť, na získanie ktorej nemali možnosti a podmienky, u tretích zasa dobrodružstvo, egoizmus a pohodlie a pod. Iní sa držia byrokratických metód zasa preto, že ich uplatňovali, obhajovali a majú preto v krvi, ďalší zasa z prestížnych dôvodov, pretože na nich zakladali svoju slávu. Všetci však zhodne pokladajú vedúce miesto predovšetkým za výhodné zamestnanie, a nie za čestnú povinnosť zverenú ľuďom.

Mnohí nositelia byrokratických tendencií si veľmi dobre uvedomujú, že sú „osobnosťami“ už len podľa systemizácie, že svoju pozíciu, „autoritu“, „úctu“ si môžu udržať, či vynútiť, len byrokratickým systémom, v rámci ktorého je možná existencia a autorita osobnosti podľa systemizácie, a nie podľa samostatného tvorivého individualizovaného podielu na kolektívnej tvorbe. Existenčné a prestížne dô-

vody im však bránia vyvodíť z tejto skutočnosti príslušné závery. Ak byrokratizmus v predchádzajúcich triedne antagonistických spoločnostiach mal svoju spoločenskú funkciu predovšetkým v zakrývaní, v zatajovaní vykorisťovateľských úmyslov a cieľov jednotlivých inštitúcií, predpisov, direktív a nariadení, tak v socialistickej spoločnosti nemá a nemôže mať nijakú inú spoločenskú „funkciu“ a „opodstatnenosť“ než zakrývať a zatajovať neschopnosť (a hlavne jej objektívne dôsledky) jednotlivých činiteľov myslieť a konať na kvalitatívnej vyššej úrovni než v minulosti a udržovať ich „autoritu“. Kto nie je schopný vedeckými argumentami, vo vedeckej diskusii, vo vedeckom svetle pri dôsledne socialistickeo-demokratických podmienkach riešiť jednotlivé problémy, obhájiť, vyargumentovať svoje konanie a zodpovedať sa, ten sklzáva nevyhnutne na platformu byrokratizmu, v ktorého tme, tajnostkárstve a administratívnych metódach sa dá všetko utajiť a prevrátiť a ktorý — čo je hlavné — predstavuje myšlienkové a pracovné ľahko splniteľné minimum. Byrokratizmus si vyžaduje tmu a viacej tmy, tajnostkárstvo, ne dôveru, slepú poslušnosť, bezmyšlienkovité plnenie príkazov a nariadení zhora, hodnotenie ľudí a ich vzťah k strane a socializmu podľa toho, aký majú vzťah k svojim nadriadeným osobám a inštitúciám, ako do litery mechanicky, a nie tvorivo plnia uznesenia, nariadenia, smernice a pod., bez ohľadu na ich obsah, spoločenský dosah a pod. Veď či nemáme dosť príkladov na to, že predovšetkým za takéto „vlastnosti“ získali niektorí ľudia dokonca postupy, tituly a vyznamenania, zatiaľ čo tí, ktorí si uvedomovali a dávali najavo, že hlavu majú na to, aby ňou tvorivo mysleli, a nie slepo pritakávali, ktorí sa domáhali zdôvodnenie každého uznesenia, smernice, rozkazu, ktorí mali často vecné kritické pripomienky a výhrady, boli označovaní za menej „oddaných“ socializmu, za menej „politicky“ vyspelých, pretože „hned“ nechápali, nepodriaďovali sa, proste vždy „niečo mali“? Marxisticko-leninská pravda, humanizmus a morálka sú pre byrokratické tendencie niečo vedľajšie. Byrokratické tajnostkárstvo zakrýva všetko. V tme sa ťažko rozoznáva a odhaľuje pravá podstata vecí od povrchu, intrigánstvo od čestnosti, mysliteľ a tvorca myšlienok od toho, kto tieto myšlienky len opakuje, v tme sa dá zamieňať a skrývať nepravdu za pravdu, bezcharakternosť za charakternosť, neschopnosť za schopnosť, v tme je nekontrolovateľná alebo veľmi ťažko kontrolovateľná situácia.

Hlavnou príčinou objavujúcich sa byrokratických tendencií a metód u niektorých zbyrokratizovaných a ešte neodstránených jednotlivcov v socialistickej spoločnosti vôbec nie je nejaká neobľomnosť a oddanosť strane a socializmu, prehnaná snaha hájiť a brániť socializmus a zásady marxizmu-leninizmu, prehnaná obava o socializmus, o jeho výdobytky, o prezradenie stranického a štátneho tajomstva a pod. — ako to oni vyhlasujú — ani nie iba existencia prežitkov v ich hlavách alebo návykov práce z buržoáznej spoločnosti — ako sa to dosť často vykladá — ale predovšetkým obava a strach o seba, strach a obava zo straty existenčného postavenia, z odhalenia vlastnej neschopnosti, pohodlnosti alebo nechoty byť z takých alebo onakých dôvodov na úrovni problémov a potrieb zložitej dialektickej skutočnosti, snaha získať a udržať si autoritu ináč než tvorivou činnosťou, významným individuálnym podielom na činnosti kolektívu. Namiesto boja proti byrokratizmu je tu u nich existenčný záujem na byrokratizme. Je preto potrebné ešte ráznejšie pokračovať v úsilí strany pri výmene tých pracovníkov, ktorí ustr-

nuli vo vývoji alebo nie sú z najrôznejších dôvodov schopní pracovať novými, nebyrokratickými metódami a sú prekážkou v práci socialistických orgánov a inštitúcií. Bude to nielen v záujme spoločnosti, ale aj ich samých.

Boj proti spoločensko-sociálnym a gnozeologickým koreňom byrokratizmu sa sťažuje aj tým, že byrokratizmus sa javí ako anonymný, relatívne samostatný systém. Veľká časť jeho radových „zložiek“, „koliesok“ je nielen produktom, ale aj jeho obeťou a podlieha ilúzii, že život v socialistickej spoločnosti vyžaduje byrokratické metódy. Preto, hoci nepozorovane, ale predsa byrokratizmus sám seba reprodukuje, čím i rastie. Tendencie rastu sú obsiahnuté v byrokratizme samom. Zabrániť ich existencii a rozvoju nemôže byrokratizmus sám, ale len sily mimo neho, predovšetkým strana. Dôsledný socialistický demokratizmus a vedeckosť myslenia a konania pri riadení spoločenského procesu je najväčším nebezpečím pre byrokratizmus a byrokraciu, tak ako na druhej strane je byrokratizmus najväčšou prekážkou rozvoja socialistickej demokracie a vedeckosti riadenia spoločenského procesu. Každý nový krok k demokratickejšiemu a dôsledne vedeckému riadeniu, plánovaniu, kontrole a pod. odhaľuje zbytočné tajnostkárstvo, zbytočné medzičlánky, formalizmus, samoúčelnosť a pod., odhaľuje nezmyselnosť a zbytočnosť byrokratizmu v socialistickej spoločnosti. Niet preto divu, že nositelia byrokratizmu vidia práve v dôslednej socialistickej demokratičnosti ako aj v požiadavke v dôslednej vedeckosti najväčšie nebezpečie pre seba. Jednotlivcov, ktorí sa vyznačujú bojom proti byrokratizmu, bojom práva za princípy marxizmu a aj sami ich v svojej práci uplatňujú, nechcú byrokrati rešpektovať, vyhlasujú ich za nedôverčivých k „skúseným“, „zaslúžilým“ kádrov a chcú za kritérium hodnotenia a uznávania osobnosti stále podstrkovať kritérium vonkajších znakov systemizácie. Zvlášť odpudzujúce je, keď pre tento účel mnohí sa usilujú zneužívať pojmy ako „robotnícky káder“, „príslušník robotníckej triedy“, „robotnícky pôvod“ a pod. Veci podávajú tak, ako keby sám robotnícky pôvod bol zárukou zvláštnych apriórnych „kvalít“, „schopností“ a „citov“ pre vykonávanie riadiacej funkcie. Robotnícky pôvod však znamená predovšetkým to, že z objektívnych triednych záujmov robotníckej triedy nevyplývajú žiadne sociálno-spoločenské prekážky pre pochopenie socializmu, a teda ani pre osvojenie a dôsledné uplatňovanie vedy, techniky a kultúry na každom úseku spoločenského života. Závisí však len od vytvorenia konkrétnych priaznivých podmienok, od individuálnej usposobenosti, usilovnosti a snahy každého príslušníka robotníckej triedy, či si v objektívnych všeobecne priaznivých podmienkach pre robotnícku triedu po víťazstve socialistickej revolúcie osvojí výsledky vedy, techniky a kultúry, čo je nevyhnutné pre úspešné zastávanie zodpovednej funkcie. Bez prihliadania na túto skutočnosť sa heslo o orientácii pri výbere zodpovedných kádrov pri riadení spoločnosti na robotnícky pôvod, robotnícke kádre a pod. stáva heslom proti vzdelanosti, vede, technike a kultúre. A keďže socializmus tvorí s vedou, technikou a kultúrou jednotu, tak sa toto heslo stáva aj heslom proti socializmu. Prirodzene, vzdelanosť a charakternosť nie je absolútne viazaná iba na vysvedčenia a diplomy, na množstvo ošúchaných nohavíc v školských laviciach a prečítaných kníh. Doterajší vývoj socializmu názorne potvrdil, koľko skrytých talentov z radov robotníkov po plnom rozvinutí dokázalo konkrétnymi výsledkami v praxi, čo všetko sú pri uvoľnení svojej energie schopní.

Uvedomelý príslušník robotníckej triedy je hlboko zapálený pre skutočné hlboké vzdelanie. Aj v tých najťažších podmienkach sa staral a stará o svoje vzdelanie. Od skutočných robotníckych kádrov treba však odlišovať rôznych dobrodruhov a malomeštiakov, ktorí „rúcho“ robotníka zneužívajú na získanie imunity pred spravodlivým odhalením a odsúdením ich počinania.

Osobnosť byrokrata predstavuje len „vlastnosti“ vyplývajúce zo systemizácie, z miesta v rámci byrokratického mechanizmu. Pretože je to tak, potom strata tohto miesta znamená stratu jeho osobnosti. Stratou funkcie, úradu prestáva byť byrokrat osobnosťou a autoritou. Preto sa usiluje udržať byrokratizmus a byrokratické tendencie, aby si udržal autoritu aspoň navonok. Bez byrokratických metód je existencia takýchto „osobností“ neudržateľná.

Nevyhnutným dôsledkom a zároveň príčinou byrokratizmu je aj deformácia leninských noriem a revolučných zásad výberu vedúcich pracovníkov na riadenie spoločnosti. Len v dôsledku tejto deformácie môže existovať snaha niektorých neschopných pracovníkov v riadiacich funkciách zavádzať a udržiavať takú prax, že na určitej rovine „systemizovaná vedúca osobnosť“, „nomenklatúrny káder“, „schopný“ pre všetky úseky, keď skrachuje na jednom úseku, je premiestnený na iný úsek do vedúcej funkcie, a po pravidelnom krachu aj na tomto úseku to ide ďalej a stále dokola. Odstránenie „systemizovanej osobnosti“, „nomenklatúrneho kádra“ pokladajú ostatní podobní iba „systemizované kádre“ za metódu trestania zaslúžilých kádrov, za metódu perzekvovania „kádrov z ľudu“ a pod., a nie za metódu skvalitňovania vedenia a riadenia socialistickej spoločnosti. Ani pri výbere osobnosti na jednotlivé vedúce funkcie v socializme sa nemôže postupovať podľa vonkajších znakov byrokratickej systemizácie, na základe voľby, výberu a vôle „systemizovaných osobností“, ale podľa skutočných ľudských kvalít každého jednotlivca. Jedinec, ktorý je osobnosťou len formálnou, dosadenou, systemizovanou, je tiež kolektívom iba formálne uznávanou osobnosťou. Samozrejme, že takáto „osobnosť“ nemôže potom zabezpečovať skutočnú autoritu vedenia, riadenia, riadiacich osobností, nevyhnutnú v organizácii zložitej kolektívnej práce pri výstavbe socializmu a len diskredituje v očiach ľudu tak potrebnú autoritu a funkciu skutočných vedúcich osobností a orgánov pri budovaní socializmu. Je len prirodzené, že takáto „osobnosť“ sa potom obklopuje sebe podobnými „osobnosťami“. Zo strachu o svoju existenciu sú krutí, podozrievaví, nedôverčiví, pomstiví, intrigánski a pod. Proti takýmto metódam výberu vedúcich pracovníkov na rôznych stupňoch riadenia ako aj proti práci takýchto „osobností“ sú zamerané tieto Leninove slová: „V strane, ktorá sa opiera o masy, vytýčiť rozhodne heslo: Viac svetla, nech strana vie všetko, nech má k dispozícii celý, naozaj celý materiál na posúdenie všetkých názorových rozdielov, návratov k revizionizmu, porušení disciplíny atď. Viac dôvery k samostatnému úsudku celej masy stranických pracovníkov.“²⁰ To bolo povedané roku 1903, keď bolševici boli ešte v ilegalite. O to naliehavejšie je to vtedy, keď je strana nie už v ilegalite, ale pri moci, nehovoriac o dobe, keď je triedny nepriateľ politicky a ekonomicky zlikvidovaný.

Proti byrokratickej tme, nedôvere, tajnostkárstvu, rutine, malomeštiactvu, for-

²⁰ Lenin, *Spisy* 7, Bratislava 1957, 93.

malizmu, polovzdelanosti a intrigám vyžaduje socializmus a socialistické riadenie viac svetla, vedeckej vzdelanosti, samostatnosti a dôvery. Na svetle všetko vidieť, všetko sa dá kontrolovať a zavčasu odstraňovať. V byrokratickej tme, nedôvere a intrigách sa dá robiť všetko, čo sa komu zapáči.

*

Byrokratizmus, ktorý bol rozbujený zvlášť v období kultu osobnosti, vznikal a existoval tu v rozpore so všetkými základnými marxisticko-leninskými princípmi i potrebou praxe. Nie je nijakým stelesnením či nevyhnutným produktom socializmu, ale jeho deformáciou, „odcudzením“ socializmu. Bol a je iba tienistou stránkou socializmu, ktorý sa v nijakom jeho období, v nijakej jeho vývojovej fáze nedá a nemôže na byrokratizmus redukovat'. Byrokratizmus je socializmu v zásade nepriateľský a sám socializmus, ako nám o tom svedčí aj naša prítomnosť, má dosť síl, ktoré sú schopné byrokratizmus s jeho všetkými dôsledkami odstrániť. Na tieto obrovské vnútorné sily a vskutku nevyčerpatelné možnosti vývoja komunizmu najlepšie poukazuje skutočnosť, že socializmus v svojej podstate sa rozvíjal a ďalej úspešne rozvíja navzdory nielen mnohým nepriaznivým medzinárodným a vnútorným podmienkam, ale navzdory byrokratickým tendenciám a vôbec deformáciám, akým bol vystavený v období kultu osobnosti. Doterajšie úspechy, ktoré sa dosiahli v boji s byrokratizmom, nesmú nás uspokojiť, ale musia ešte umocniť boj strany so všetkými jeho prejavmi a pozostatkami. Byrokratizmus, byrokratické tendencie sú buržoáznymi prežitkami, cudzie socialistickej nadstavbe, zásadne nepriateľské a škodiace socializmu. Nositelia byrokratizmu sú objektívnymi nepriateľmi socializmu a ako s takými treba s nimi aj zaobchádzať.

К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ БЮРОКРАТИЗМА

Р. Ш и м а

Борьба с бюрократизмом относится к одной из важнейших, но недостаточно изученных традиций марксизма-ленинизма. Бюрократизм нельзя считать частным делом отдельных работников и учреждений, он имеет свою общественную сущность и функцию. В первой части автор выясняет сущность и общественную роль бюрократизма в обществе с антагонистическими классами. Он доказывает, что бюрократическая система и бюрократизм — неизбежные продукты общества с антагонистическими классами. Бюрократизм как сумма фетишизированных авторитетных органов представляет собой внешние обезчеловеченные силы, стоящие над народом и против него. Дальше автор показывает как из бюрократической системы, характеризующейся подчунительными отношениями, неизбежно вытекает система „культов“ и „культиков“ отдельных бюрократов, тайны и мистерия. В бюрократической системе не человек через свой разум и чувства управляет функцией, учреждением, а, наоборот, функция, учреждение управляют человеком.

Во второй части автор указывает на то, что и социализм не предохранен от бюрократизма, о чем свидетельствует прежде всего культ личности, во время которого бюрократические тенденции и проявления приняли особо широкие размеры. Он анализирует эти тенденции и проявления и указывает на их идеологические и общественные корни. Но одновременно доказывает, что принципиально бюрократизм чужд социалистическому общественному строю и идет в разрез с его жизненными принципами и со всей системой.

Бюрократизм представляет собой деформацию определенных сторон социализма и является его теневой стороной. Ни на каком этапе развития социализм нельзя свести на бюрократизм. Сам социализм достаточно силен для того, чтобы бюрократизм уничтожить со всеми его последствиями.

TO THE PROBLEM OF BUREAUCRATISM

R. Šima

The fight against bureaucratism belongs to one of the most important, yet less explored traditions of Marxism-Leninism. Bureaucratism is not the exclusively individual concern of this individual workers of an institution but it has a social substance and function of its own. In the first part of his work the author elucidates the essence and social function of bureaucratism in a by its class character antagonistic society. He demonstrates that the bureaucratic system and bureaucracy are the unavoidable products of society which is antagonistic owing to its class character. Bureaucratism in its totality of fetishized authoritative organs represents dehumanized, exterior forces, standing above the people and acting against the people. The author further demonstrates the way how „cults“ and „small cults“ of individual bureaucrats, secrecy and mystery do inevitably result from a bureaucratic system characterized by features of subordination. In a bureaucratic system it is not man controlling a function or bureau with his sense and feeling, but it is the function or bureau by which man is controlled.

In the second part of the work the author shows that socialism is not immune against bureaucratism either which is proven first of all by the era of the personality cult where bureaucratism tendencies and phenomena were to be found in a particularly extended measure. The author discusses these tendencies and demonstrates the gnoseological and social roots of their existence. However, he also proves that bureaucratism is essentially strange to the socialistic system and is not accepted by it either as principle of life or as a system. Bureaucratism is the deformation of certain aspects of socialism; it is the shady side of socialism which in none of its stages can be reduced to bureaucratism. Socialism alone possesses force enough, capable to remove bureaucratism with all its consequences.

TEÓRIA MODELOV A POUŽITIE LOGICKÉHO APARÁTU

AUGUSTÍN RIŠKA

O použití a použitelnosti formálnologického aparátu sa dnes veľa hovorí, najmä v súvislosti s kybernetikou, teóriou informácie a pod. Všeobecne je známa aj aplikabilita logiky v matematike, predovšetkým pri skúmaní základov matematiky, v teórii reléových sietí, v rôznych oblastiach techniky. Táto problematika sa informatívne vykladá aj v našej logickej literatúre.¹ V zahraničnej literatúre existuje už veľa kníh a článkov, ktoré sa zaoberajú aplikáciami logiky v rozličných vedeckých i technických oblastiach.² Autori týchto publikácií vysvetľujú špecifické

¹ V. Filkorn, *Úvod do metodológie vied*, Bratislava 1960 (na rôznych miestach); Berka — Mleziva, *Co je logika*, Praha 1962, 205 n.; Zich a kol., *Moderní logika*, Praha 1958, 65 n.

² Uvedme aspoň niektoré, vcelku prístupné práce: E. C. Berkeley, *Simvoličeskaja logika i razumnyje mašiny*, Moskva 1961; Sbornik, *Primenenije logiki v nauke i technike*, Moskva 1961